

УДК 38.4:314.151.3–054.73–057.875

ЮРІЙ КРАЩЕНКО

ЮЛІЯ ДЕМЧЕНКО

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

СТВОРЕННЯ ОПТИМАЛЬНИХ УМОВ ДЛЯ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ-ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

:У статті проаналізовано особливості адаптації вимушених студентів-переселенців до нових соціальних умов. Визначено основні проблеми переселенців, які виникають при адаптації. Розроблено рекомендації викладачам і студентам, котрі допоможуть створити сприятливий мікроклімат в університеті для успішної адаптації студентів-переселенців.

***Ключові слова:** адаптація, внутрішньо переміщені особи, студентське самоврядування*

Актуальність теми. Вищі навчальні заклади щороку приймають студентів переселенців, які змушені мігрувати з окупованих територій Донецької, Луганської областей та Автономної Республіки Крим, з метою забезпечення від негативних наслідків збройного конфлікту та пошуку прийнятних умов для навчання, проживання. Допомогти таким студентам може адміністрація, викладачі та студенти вищого навчального закладу, створивши сприятливі умови для адаптації внутрішніх переселенців.

Адаптація – це процес встановлення оптимальної відповідності особистості і навколишнього середовища в ході здійснення властивої людині діяльності, який (процес) дозволяє індивідууму (особистості) задовольняти актуальні потреби і реалізувати пов'язані з ними значимі цілі, забезпечуючи в той же час відповідність максимальної діяльності людини, його поведіння, вимогам середовища [8, с.241].

Адаптація як соціальне явище – це процес включення особистості в нове для неї соціальне середовище, зокрема в колектив, становлення її діячем, активною функціонуючою частиною, об'єктом і суб'єктом відносин цього середовища, перетворення нового середовища найближчого оточення в засіб життєдіяльності [4].

Коли зміни в житті людини ініціюються іншими особами (групами) (депортація, вимушена міграція), які не відповідають бажанням та потребам особистості, як наслідок виникають різні проблеми [2, с.34]. Подолання психологічних проблем та стресового стану студента, вирішення матеріальних проблем, відновлення навчання, віра в світле майбутнє – це основні, пріоритетні напрями успішної адаптації студентів переселенців в кожному вищому навчальному закладі України.

Аналіз наукових джерел. Питанням переміщених осіб, переселенців, біженців надано велику увагу з боку науковців, проведено багато досліджень. О.Балакірева, Т. Доронюк, О. Міхеєва, Ю. Муромцева, У. Садова, В. Середа, Т. Старинська, А. Солодько та ін.

Фундаментальні питання психологічної адаптації особистості висвітлені в працях вітчизняних дослідників: О. Балл, Ф. Березін, Л. Божович, Г. Костюк, О. Леонт'єв, В. Андреева, С. Гапонова, Р. Нізамов, привертають пильну увагу періоду адаптації студентів до умов навчання у вищому навчальному закладі. Загальнотеоретичні проблеми соціальної роботи з такою категорією населення відображено у роботах Л. Тютті, І. Іванова, М. Лукашевич, І. Мигович та інших.

Посттравматичні стресові розлади досліджують П. Волошин, Л. Шестопалова, В. Підкоритов. Науковці розробили методичні рекомендації у наданні допомоги мігрантам, переселенцям та людям, які потребують лікування та професійної допомоги спеціалістів. Ліббі Тата Арсел, Вера Фолнегович-Шмалц, Драгіца Козарич-Ковачич дослідили проблему вимушених переселенців, людей, які постраждали на війні, розробили рекомендації щодо психосоціальної допомоги жертвам військової агресії: біженцям і членам їх родин.

Станом на 10 квітня 2017 року, за даними структурних підрозділів соціального захисту населення обласних та Київської міської державних адміністрацій, взято на облік 1 586 724 переселенці або 1 276 120 сімей з Донбасу і Криму [1]. За даними Департаменту соціального захисту населення Полтавської обласної державної адміністрації і відповідно до вимог постанови Кабінету Міністрів України від 01.10.2014 №509 «Про облік», в т.ч.: 5748 дітей, 1539 інвалідів, 12190 пенсіонерів. Найбільше осіб даної категорії у Полтаві (понад 12 тисяч), Горішніх Плавнях (1239), Миргороді (2920), Лубнах внутрішньо переміщених осіб», станом на 1 жовтня 2016 року в Єдиній інформаційній базі внутрішньо переміщених осіб в Полтавській області зареєстровано 29496 осіб, четверта частина з яких студенти [10] (див. табл. 1).

Таблиця 1

**Студенти з числа внутрішньо переміщених осіб у навчальних закладах
Полтавщини**

№	НАЗВА НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ	АР КРИМ	АТО	Переселенці які вступили до ВНЗ
1	Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського	6	11	4
2	Кременчуцький педагогічний коледж імені А.С. Макаренка		1	
3	Кременчуцький коледж транспортної інфраструктури		1	1
4	Лохвицьке медичне училище			1
5	Лубенське медичне училище			1
6	Полтавський будівельний технікум транспортного будівництва		2	
7	Полтавський коледж харчових технологій		1	
8	Полтавський базовий медичний коледж	1		
9	Полтавська державна аграрна академія	4	20	13
10	Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г.Короленка	18	2	
11	Українська медична стоматологічна академія	17	147	

Свідченням усвідомлення соціально-економічних проблем внутрішньо-переміщених осіб, на державному рівні є доволі активна законодавчо-нормативна робота. Зокрема, з метою визначення правового статусу ВПО та створення правової основи для розробки механізму захисту прав і свобод Верховною Радою прийнято два Закони України – «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» і «Про внесення змін до деяких законів України щодо посилення гарантії дотримання прав і свобод внутрішньо переміщених осіб».

Кабінет Міністрів України розробив і прийняв 11 постанов та розпоряджень щодо порядку реєстрації та організації обліку, надання грошової допомоги переселенцям тощо. У грудні 2015 р. було схвалено комплексну державну програму щодо підтримки, соціальної адаптації та реінтеграції громадян України, які переселилися з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції в інші регіони України, на період до 2017 р. Проте, враховуючи масштаби явища та непросту соціально-економічну та політичну ситуацію в Україні, звісно проблеми залишаються і потребують відповідного обговорення та осмислення [5, с.5].

Мета нашої статті – проаналізувати проблеми студентів переселенців та на основі отриманих даних розробити рекомендації щодо створення оптимальних умов для адаптації переміщених осіб, викладачами та студентами у вищих закладах освіти.

Виклад основного матеріалу. Адаптація — це процес пристосування до мінливих умов зовнішнього середовища або зміна чутливості під впливом постійного подразника, що проявляється у зниженні або підвищенні порогів.

Соціальна адаптація – це процес пристосування людини до соціальних умов його існування, до конкретної соціальної ситуації. Соціальна адаптація має психосоціальне з залученням до цього процесу комплексу заходів соціально-економічного, соціокультурного, психолого-педагогічного та медико-соціального характеру [7, с.43].

Запорукою успішної соціальної адаптації є творча діяльність, безперервна взаємодія, взаємообмін із соціальним середовищем, суспільством загалом. Саме тому, в університеті мають бути створені відповідні умови, де готують не лише майбутніх кваліфікованих фахівців, а й соціально активних зі стійкою громадянською позицією студентів, які здатні адаптуватися до швидко змінюваних суспільних умов.

Для того, щоб створити відповідні умови для успішної адаптації, ми пропонуємо дослідити особливості пристосування студентів до умов вищої школи, у процесі якої студент-переселенець знову буде навчатися в динамічному ритмі, налагодить систему роботи з професійної самоосвіти й самовиховання.

Для ефективності, в дослідженні ми використали опитування та анкетування 29-студентів вищих навчальних закладів Полтавщини (Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського, Українська медична стоматологічна академія, Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г.Короленка, Полтавська державна аграрна академія). Ці дані дали змогу виявити найбільш поширені проблеми, що виникають під час адаптації студентів-переселенців, які репрезентовано в таблиці 2.

Для того, щоб краще зрозуміти проблеми студентів-переселенців із Східної України та Криму, нам потрібна була їхня допомога, яка полягала у відповідях на запитання анкети. В анкеті не було правильних або неправильних відповідей, нас цікавила особиста думка щодо предмету анкетування. Проаналізувавши результати анкетування ми виокремили дві основні групи труднощів які виникають у студентів-переселенців.

Таблиця 2

Результати соціологічного опитування студентів-переселенців

Запитання до студента-переселенця	Так	Ні
Чи мали Ви труднощі в переведенні?	57 %	43%
Чи склалися стосунки з новими одногрупниками?	85%	15%
Чи відчували Ви психологічний дискомфорт?	57%	43%
Чи довго Ви звикали до нових умов проживання?	42%	58%
Чи підтримали Вас викладачі у період адаптації?	58%	42%
Чи допомогло Вам студентське самоврядування?	14%	86%
Чи отримували Ви стипендію??	70%	30%
Чи отримали Ви кімнату у гуртожитку?	84%	16%

Перша група – це складнощі, які виникають в навчально-виховному процесі: незнання свої прав; пропуски занять у ВНЗ; вирішення економічних, побутових проблем; проблеми з поселенням в гуртожитки; ліквідації академічної різниці; неможливість отримання документів з попереднього місця навчання.

Друга група складнощів – це психологічні труднощі: постійна тривожність за близьких та рідних; зниження комунікабельності; почуття ізольованості в стосунках із одногрупниками, викладачами; закритість; зниження успішності; відсутність мотивації до навчання; проблеми із сном, тощо.

Переконані, що важливу роль у адаптації студентів-переселенців відіграє студентський та науково-педагогічний колектив вищого закладу освіти. Адже, студенти-переселенці – це особлива вікова і соціальна категорія, що характеризується цілим спектром специфічних проблем: зміна соціального статусу і оточення, входження в нове соціокультурне середовище та освітнє, особисті та матеріальні проблеми, страх відчуження, тощо. Саме викладачі та студенти на засадах гуманістичного партнерства можуть вирішити вище перераховані проблеми.

Пропонуємо рекомендації, які умовно можна поділити на два блоки, тому, що допомога в професійній адаптації до умов та організації навчання, вирішення матеріальних проблем, здача академічної різниці, надання психологічної допомоги, залучення практичних психологів, соціальних педагогів, тощо – це компетентність викладацького складу вишів нашої країни. Що стосується пристосування до нового колективу, допомога у навчанні, створення сприятливого соціально-психологічного клімату в академічних групах, залучення до роботи в студентському самоврядуванні, то в даній ситуації допомогти можуть студенти.

Відтак, перший блок має назву «Рекомендації психолого-педагогічної підтримки студентів-переселенців з боку студентського самоврядування», які включають в себе наступне: екскурсія містом; ознайомлення із університетом; екскурсія по території студентського містечка; знайомство із факультетом, кафедрами, куратором, тощо; допомога здачі академічної різниці; створення сприятливого соціально-психологічного клімату в навчальному закладі й академічних групах; надання психологічної підтримки; залучення до роботи в студентському самоврядуванні; залучення у заходах університету, у діяльності творчих колективів.

Другий блок містить рекомендації психолого-педагогічної підтримки студентів-переселенців з боку викладачів:

забезпечення умов для оптимального розвитку, можливостей для розкриття здібностей студента; створення сприятливого соціально-психологічного клімату в навчальному закладі та оптимізація змісту і форм психологічної просвіти педагогічних працівників; залучення до надання психологічної допомоги

висококваліфікованих фахівців, практичних психологів, соціальних педагогів; залучення студентів-переселенців до участі в діяльності навчальних закладів з метою створення умов для їхньої самореалізації та проведення діагностичної і корекційно-відновлювальної роботи з ними; залучення студентів зазначених категорій до активної виховної і навчальної діяльності у вільний від занять час; зарахування тимчасово переміщених осіб на вільні бюджетні місця (якщо є можливість); допомога в складанні академічної різниці (непоодинокі випадки, коли при однаковій назві предмету, але розбіжностях у декілька аудиторних годин, предмет записувався як такий, що підлягає вивченню та перескладанню); перезарахування раніше складених предметів (у зв'язку із відсутністю завірених копій, ВНЗ часто відмовляють студентам у перезарахуванні раніше складених предметів, що спричиняє заборгованість); надання стипендії; надання кімнат у гуртожитках, за правом виплат помісячно, адже всю суму виплатити мають можливість не всі.

Більш детально звертаємо увагу на створення соціально-психологічного клімату. Адже він відображає рівень комфортності існування особистості студента-переселенця в спільній діяльності, у груповій взаємодії і впливає не тільки на ефективність діяльності, поведінку, а й взагалі на психічне здоров'я людини. Це особливо важливо враховувати керівникам вищих закладів освіти.

Залучення до роботи в студентському самоврядуванні – ефективний чинник для успішної адаптації.

На думку Ю.П. Краценка, система студентського самоврядування – це цілісний структурований механізм, який дає змогу студентам через самоорганізовану діяльність брати участь у керівництві справами свого колективу у взаємодії зі всіма органами управління вищим навчальним закладом, захищати власні права та інтереси, сприяє гармонійному розвитку особистості майбутнього фахівця, виховуючи лідерські якості, соціальну активність [6, с.12].

Яскравим прикладом успішної адаптації студентів переселенців до навчання є Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка. У роботі зі студентами викладацький склад та студентська рада ефективно застосовують педагогічні, психологічні методи подолання проблем, з якими стикаються студенти-переселенці під час адаптації, залучення до суспільно-корисної та цікавої роботи за інтересами. Так, студентською радою вишу постійно проводяться лекції та тренінги по командотворенню (team-building), тайм-менеджменту (time-management), лекції «Поспішай творити добро», «Як правильно вести дискусію», тренінги та майстер-класи, які допомагають розвинути чи відкрити в собі певні здібності, таланти. Адміністрація вишу, в свою чергу, активно підтримує та долучається до проведення подібних заходів, часто виступає в ролі координатора та порадирика.

Особистісно-зорієнтоване навчання та постійна робота університетської команди полегшують процес їх інтеграції до нового середовища, вирішення проблем, з якими вони стикаються сьогодні.

Особлива роль у формуванні патріотичної свідомості в нашому місті належить Школі місцевого та студентського самоврядування «Лідер майбутнього», співзасновником якої є Ю.П. Краценко. Той факт, що студентська рада ПНПУ імені В.Г. Короленка виступає співорганізатором та учасником цієї Школи, говорить про високий рівень свідомості та культури у наших студентів, високий патріотичний дух, який вони наповнюють та розширюють.

Яскравим прикладом професіоналізму та людської небайдужості є ініціатива викладачів ПНПУ та студентської ради щодо проведення зустрічі з представником відділу юстиції Полтавської обласної державної адміністрації та студентами задля роз'яснення та вирішення цілої низки питань, що стосуються зміни місця

проживання, місця навчання та відновлення своїх прав як громадян України на новому місці. Для студентів-переселенців ця зустріч була надзвичайно корисною, цікавою та дозволила відчути свою значущість в університетському середовищі, зблизила з іншими студентами та викладачами [3, с.17-22].

У зв'язку з вимушеним масовим переведенням студентів з вищих закладів освіти окупованих територій необхідно професійне розуміння екстремального стану і депресії, в якій опинилися тисячі переселенців. Пропонуємо деякі аспекти першої психологічної допомоги в умовах навчального закладу: ненав'язливе надання практичної допомоги та підтримки; оцінювання потреб і проблем; надання допомоги в задоволенні нагальних потреб; уміння вислуховувати студентів, але не примушуючи їх говорити; уміння втішити і допомогти студенту заспокоїтися; надання допомоги в отриманні інформації, установленні зв'язку з відповідними службами і структурами соціальної підтримки; захист від подальшої шкоди [9].

Висновки. Успішна адаптація студентів-переселенців до університетського середовища – це складний, довготривалий процес, який можливий за умови встановлення дружніх стосунків з оточуючими студентами, викладачами та адміністрацією навчального закладу. Тому потрібно створити максимально сприятливе поле для розвитку конструктивних стосунків між студентами-переселенцями та академічною спільнотою вищих освітніх закладів.

Список використаних джерел

1. Внутрішньо переміщені особи/ Офіційний сайт Міністерство соціальної політики України Режим доступу: <http://www.msp.gov.ua/news/12932.html>
2. Демченко Ю.Ю. Поняття переміщена особа: стан проблеми, шляхи вирішення, особливості адаптації//Екологія +, 2016. – №6 (57). – с. 34-38
3. Дмитренко Ю. Адаптація внутрішньо переміщених осіб до університетського середовища засобами студентського самоврядування [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.oblrada.pl.ua/uploads/1stud/2015/12.pdf>
4. Іванюк І.Я. Проблеми адаптації студентів [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.confcontact.com/2007nov/ivanyuk.php>
5. Закіров М. Деякі аспекти розв'язання проблем внутрішньо переміщених осіб [Електронний ресурс] // М. Закіров // Резонанс. – 2016. – № 39. – С. 5-10. – Режим доступу: <http://nbuviap.gov.ua/images/rezonans/2016/rez39.pdf>
6. Кращенко Ю. П. Виховання лідерських якостей майбутніх учителів у системі студентського самоврядування: автореф. дис. канд. пед. наук: спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / Ю. П. Кращенко ; Ін-т проблем виховання НАПН України. — К., 2012. — 20 с.
7. Короткий курс лекцій з дисципліни «Технологія соціальної роботи» [Електронний ресурс] Режим доступу: https://studme.com.ua/12281128/sotsiologiya/sotsialnaya_adaptatsiya.htm
8. Морозов А.В. Деловая психология. Курс лекций. Морозов А.В. СПб.: Союз, 2000 – 576 с. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://bibliograph.com.ua/psihologia-4/index.htm>
9. .Соціально-педагогічна та психологічна допомога сім'ям з дітьми в період військового конфлікту: навчально-методичний посібник. – К. : Агентство "Україна". – 2015. – 176 с. Режим доступу: http://www.psyua.com.ua/doc/ato/simy_i_ditmy_v_period_viysk_konfliktu.pdf
10. Як живуть переселенці у Полтавській області: цифри та факти/ Офіційний веб-портал Полтавська обласна державна адміністрація Режим доступу: <http://www.adm-pl.gov.ua/news/yak-zhivut-pereselenci-u-poltavskiy-oblasti-cifri-ta-fakti>

Стаття надійшла до редакції 30.04.2017 р.

КРАЩЕНКО Ю., ДЕМЧЕНКО Ю.

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленко, Україна

СОЗДАНИЕ ОПТИМАЛЬНЫХ УСЛОВИЙ ДЛЯ АДАПТАЦИИ СТУДЕНТОВ-ПЕРЕСЕЛЕНЦЕВ В ВЫСШЕМ УЧЕБНОМ ЗАВЕДЕНИИ

В статье проанализированы особенности адаптации вынужденных студентов-переселенцев к новым социальным условиям. Определены основные проблемы переселенцев, которые возникают при адаптации. Разработаны рекомендации преподавателям и студентам, которые помогут создать благоприятный микроклимат в университете для успешной адаптации студентов-переселенцев.

Ключевые слова: адаптация, внутренне перемещенные лица, студенческое самоуправление

KRASCHENKO YU., DEMCHENKO YU.

Poltava National Pedagogical University named after V.G. Korolenko, Ukraine

CREATION OF OPTIMUM CONDITIONS FOR ADAPTATION OF STUDENTS-MIGRANTS IN THE HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTION

The article analyzes the features of adaptation of forced migrant students to new social conditions. The main problems of settlers that arise during adaptation are identified. Recommendations are developed for teachers and students who will help create a favorable microclimate at the university for the successful adaptation of student immigrants.

Successful adaptation of migrant students to the university environment is considered as a complex, long-term process, which is possible provided that it establishes friendly relations with the surrounding students, faculty and administration of the educational institution. Therefore, it is necessary to create the most favorable field for the development of constructive relations between the student migrants and the academic community of higher educational institutions.

The Poltava National Pedagogical University is a vivid example of the successful adaptation of immigrant students to study. In working with students, his teaching staff and student council effectively apply pedagogical, psychological methods to overcome the problems faced by students resettled while adapting, engaging in socially useful and interesting work in the interests.

Keywords: adaptation, internally displaced persons, student self-government